

PRAKTICKÁ FILOZOFIA V ŽIVOTE KONŠTANTÍNA A METODA¹

Practical Philosophy in the Lives of Constantine and Methodius

Viera Zozuláková

DOI: 10.17846/CL.2016.9.1.149-157

Abstract: ZOZULAKOVÁ, Viera. *Practical Philosophy in the Lives of Constantine and Methodius*. Constantine and Methodius were well educated and they could speak several languages. They were deeply religious men, leading strict and ascetic way of life, in accordance with Byzantine teachings and traditions. Although the names of both brothers are mainly connected with liturgy in Old Church Slavonic, their mission was of far greater significance. They both disseminated the Byzantine Christian thought by their lifestyle and participation in public life. The paper provides specification of terms related to Constantine's definition of philosophy and discusses the importance of practical philosophy in the lives of Constantine and Methodius. Furthermore, it focuses on the explanation of the meaning of the knowledge of truth in Byzantine Patristic context. It also focuses on explanation of meaning of knowledge of God the way Constantine and Methodius viewed this issue via theses of significant thinkers, mainly via theses of Gregory the Theologian, one of the most prominent Byzantine authors of the fourth century.

Key words: *philosophy, Byzantine traditions, ascetic way of life, knowledge, truth, Constantine, Methodius*

Abstrakt: ZOZULAKOVÁ, Viera. *Praktická filozofia v živote Konštantína a Metoda*. Konštantín a Metod mali vynikajúce vzdelanie a ovládali niekoľko jazykov. Boli hlboko veriacimi ľuďmi a v duchu učenia a tradície byzantskej cirkvi viedli prísny asketický život. Hoci sa mená oboch bratov spájajú predovšetkým s liturgiou v staroslovienskom jazyku, ich misia mala oveľa väčší rozmer. Oboja svojím životom a verejným pôsobením šírili byzantské kresťanské myslenie. Článok prináša vymedzenie termínov v Konštantínovej definícii filozofie a pojednáva o významnej praktickej filozofie v živote Konštantína a Metoda. Ďalej sa zameriava na vysvetlenie významu poznania pravdy v byzantskom patristickom chápaní, na objasnenie zmyslu poznávania božích vecí a priblíženia sa k Bohu tak, ako túto problematiku poznali Konštantín a Metod cez diela významných byzantských mysliteľov, predovšetkým prostredníctvom textov Gregora Teológa, jedného z najvýznamnejších byzantských autorov 4. storočia.

Kľúčové slová: *filozofia, byzantská tradícia, asketický život, poznanie, pravda, Konštantín, Metod*

¹ Príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0039/14 *Témy byzantskej filozofie a ich reflexie na Slovensku*.

Úvod

Konštantín a Metod svojim pôsobením zanechali nezmazateľnú stopu na území Veľkej Moravy. Historický a kultúrny význam ich misie je viac-menej známy. Mená oboch bratov sa spájajú predovšetkým s liturgiou v staroslovienskom jazyku, no ich misia mala oveľa väčší význam. Je zrejmé, že prostredníctvom prekladov byzantských teologických prác, bohoslužobných textov a vyučovania na Veľkomoravskej škole sa na naše územie dostali myšlienky byzantských filozofov a teológov, byzantská liturgická prax, bohoslužobné a patristické texty², vieroučné texty, ale aj byzantský občiansky (civilný) zákonník a Nómokánon. Oba svojím životom a verejným pôsobením šírili byzantské kresťanské myslenie. Hoci pramenná literatúra Život Konštantína a Život Metoda pomerne podrobne opisuje ich prísny asketický spôsob života, tejto problematike sa v odborných kruhoch venuje len málo pozornosti. Pre Konštantína a Metoda bolo absolútne prirodzené takto žiť a myslieť. Šírenie tohto spôsobu života a uvažovania tvorilo súčasť ich misie, na ktorú boli obaja vyslaní. To, že tento vplyv bol zásadný, je možné sledovať cez neskoršie pôsobenie ich žiakov, predovšetkým tých, ktorí sa usadili v Ochride³. Filozoficko-teologický typ uvažovania a spôsob života, ktorým žili Konštantín a Metod, nikdy nezanikol a v mnohých krajinách sveta je dodržiavaný po celé stáročia až dodnes.

Filozofia a poznanie pravdy

Konštantín a Metod pochádzali zo zámožnej a vysokopostavenej rodiny, ktorá sa tešila veľkej úcte. Nadobudli vynikajúce vzdelanie, aké mohli vo vtedy získať. Oba veľmi dobre poznali filozofiu a teológiu vtedajšej doby. V Živote Konštantína sa uvádza, že sa „naučil Homéra i geometriu, a u Leva a Fótia dialektiku a všetky filozofické náuky, a okrem toho ešte rétoriku a aritmetiku, astronómiu a hudbu i všetky ostatné grécke umenia“⁴. Konštantín, ktorého oslovovali Filozof, študoval filozofiu v Konštantínopole. V texte Život Konštantína nájdeme jeho vymedzenie filozofie: „*Keď logotet⁵ videl, aký (Konštantín) je, dal mu moc nad svojím domom a dovolil mu voľne vchádzať do cisárskeho paláca. Raz sa ho opýtal: ‚Filozof, rád by som vedel, čo je filozofia.‘ On hneď pohotovú odpovedal: ‚Poznávanie božích i ľudských vecí, pokiaľ sa človek môže priblížiť k Bohu, lebo učí človeka stať sa vlastnými skutkami obrazom a podobou toho, ktorý ho stvoril.‘ Preto si ho tento muž, veľký a vážený, ešte viac oblúbil a neprestajne sa ho vypytoval na všetko. A on mu vysvetlil filozofickú náuku a málo slovami mu objasnil jej hlboký zmysel“⁶. V uvedenej definícii filozofie je zdôraznené poznávanie božích vecí a priblíženie sa k Bohu. F. Dvorník uvádza, že „táto definícia vychádza zo stoického učenia, že vedenie spočíva v poznaní vecí božských a ľudských. Druhá časť Konštantínovej definície pripomína Platónovu myšlienku, že človek sa má podľa svojich schopností priblížiť k Bohu“⁷. Avšak, priblíženie sa človeka k Bohu, pripodobnenie sa Bohu v kresťanskom chápaní znamená spôsob možný len cez duchovné snaženie (νηπτικὴ ἐργασία), duchovnú prax,*

² Napríklad diela Otcov Cirkvi, euchologion (typikon), oktoich – osmohlas, texty Starej a Novej Zmluvy a iné. V cirkevno-slovienskom jazyku ich dodnes používa pravoslávna a gréckokatolícka cirkev.

³ Kliment, Naum, Angelár, Sáva a ďalší.

⁴ RATKOŠ, Peter. *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. 2. vydanie. Bratislava 1968, s. 208.

⁵ Logotétom (cisárskym kancelárom) bol vtedy Theoktist.

⁶ Žitie sv. Konštantína. In *Staroslovienske pamiatky. Pramene k dejinám sv. Cyrila a Metoda*. Pravoslávna bohoslovecká fakulta. Prešov 1990, s. 4. Pozri aj DUPKALA, Rudolf. Filozofovanie na Slovensku: reflexie a súvislosti (K problematike receptívnosti filozofického myslenia na Slovensku). In *Filozofia*, roč. 64, 2009, č. 6, s. 552-559.

⁷ DVORNÍK, František. *Byzantine missions among the Slavs*. New Brunswick 1970, s. 78.

cez askézu. Konštantín „bol teológom a jeho chápanie slov ‚pripodobnenie sa Bohu‘ (ομοίωσις θεώ), podobne ako u Jána Damaského, je odlišné od Platónovho. Pri hlbšej analýze tohto výrazu zistíme, že podľa Konštantína pripodobnenie sa Bohu znamená zbožštenie (θέωσις). Je dôležité mať na zreteli, že v byzantskom myslení sa filozofia prelína s teológiou. Hoci Konštantín študoval u Fótia, humanistické prúdy nemali zásadný vplyv na jeho myslenie a zdá sa, že vo svojich filozofických úvahách dával prednosť hlbšiemu kresťanskému výkladu a opieral sa o kresťanských autorov“⁸.

K. Ierodiakonou konštatuje, že mnohé otázky, ktorými sa zaoberali byzantskí myslitelia sa formovali „v kontexte kresťanskej teologickej tradície a tieto otázky konštituovali čisté filozofické otázky“⁹. Platí to aj naopak, na filozofické otázky boli konštituované teologické odpovede. Preto na otázku, čo je to filozofia, Konštantín mohol odpovedať slovami obsahujúcimi teologický význam. Bolo prirodzené, že myslitelia byzantského obdobia používali filozofické termíny a dávali im teologický obsah, to znamená, že ich používali na vyjadrenie teologických formulácií. Tento proces vysvetľuje I. Romanidis na príklade používania termínu myseľ (νοῦς) a uvádza: „Vzali tradičné slovo myseľ, ktoré znamená intelekt (διάνοια) a rozum (λόγος) a urobili určité rozlíšenie. Slovom myseľ pomenovali duchovné pôsobenie (νοερά ἐνέργεια), ktoré funguje v srdci duševne zdravého človeka. Nevieime, kedy sa uskutočnilo toto rozlíšenie, pretože niektorí Otcovia nazývajú tým istým slovom myseľ, aj rozum (λογική), ale aj duchovné pôsobenie (νοερά ἐνέργεια), keď zostupuje a funguje v oblasti srdca. Keď z tohto pohľadu duchovné pôsobenie je jediným pôsobením duše, ktoré v mozgu funguje ako rozum, zároveň však funguje aj v srdci ako myseľ. Teda ten istý orgán – myseľ sa nepretržite modlí v srdci, prirodzene u tých, ktorí majú nepretržitú modlitbu srdca, a súčasne rozmýšľa napríklad o matematických otázkach a o čomkoľvek inom v mozgu.“¹⁰

Čo teda v byzantskom patristickom chápaní znamená poznávanie božích vecí a priblíženie sa k Bohu, ktoré uvádza Konštantín vo svojej definícii filozofie? Už v 4. storočí v diele kappadockých mysliteľov Gregora Nysského, Vasilija Veľkého, Gregora Teológa a Jána Zlatoústeho, alebo neskôr v prácach Izáka Sýrskeho, Jána Damaského alebo Gregora Palamu nájdeme vysvetlenie, čo je zmyslom života človeka, čo znamená skutočné poznanie pravdy a ako je možné dôjsť k jej poznaniu. „Je dôležité rozlíšiť Božiu pravdu, ktorá je večná a nemení sa, a skúsenosť Božej pravdy, ktorá sa mení podľa toho, do akej miery sa teológovi podarí priblížiť k Božej pravde.“¹¹ V tejto súvislosti Ján Sinajský hovorí, že teológ je ten, kto očistil svoje zmysly.¹² Každý človek je od prirodzenosti dobrý, avšak podľa spôsobu jeho života do jeho mysle prichádzajú rôzne myšlienky – zlé aj dobré. Cez pokánie a asketický spôsob života sa srdce človeka očisťuje od zlých myšlienok a môže postupne dôjsť k poznaniu Boha, k zbožšteniu. H. Vlachos vysvetľuje: „Duša človeka je jedna a zároveň má mnoho mohutností. Avšak ide predovšetkým o tri – racionálnu, žiadostivú a vznetlivú... My sme však prevrátili a narušili prirodzený pohyb duševným mohutnosťami. Rozum, namiesto toho, aby bol obrátený k Bohu, Boha nepozná. Žiadostivá časť duše, namiesto toho, aby sa snažila dosiahnuť Boha

⁸ ZOZULAK, Ján. The Study of Byzantine Philosophy and Its Expansion in Great Moravia. The 1150th Anniversary of the Mission of Saints Constantine (Cyril) and Methodius. In *Filozofia*, vol. 68, 2013, no. 9, s. 797.

⁹ IERODIAKONOU, Katarina (ed.) *Byzantine Philosophy and its Ancient Sources*. Oxford 2002, s. 2. Uvádza, že niektoré z „filozofických otázok, ktoré priťahovali pozornosť byzantských mysliteľov a v histórii byzantského myslenia na dlhé obdobia generovali intenzívne diskusie: stvorenie alebo pôvod sveta, existencia Boha, charakter vnímaného sveta, problém zla a ľudskej slobodnej vôle, vzťah medzi dušou a telom, ontologický status univerzálií, vzťah medzi vierou a rozumom, skeptická výzva po poznatkoch, logické omyly, nevyhnutné požiadavky na dobrý život, možnosti na vytvorenie spravodlivého štátu. Toto všetko sú filozofické otázky stále diskutované modernými filozofmi.“

¹⁰ ROMANIDIS, Ioannis. Pravoslávna terapia. In *Nipsis*, roč. 3, 2008, č. 6, s. 9.

¹¹ ZOZULAK, Ján. Exegetické dielo svätých Otcov. In *Nipsis*, roč. 2, 2007, č. 1, s. 19.

¹² ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ. Κλίμαξ 30, 12. Ωρωπός Αττικής 1992, s. 376, 377.

a zjednotila sa s ním, podriadila sa vášňam a trpí pod ich nadvládou. Očistenie v tomto prípade znamená oslobodenie týchto duševných mohutností a ich obrátenie k Bohu.¹³ Je to niptická cesta životom, pričom je dôležitá duchovná bdelosť a ostražitosť mysle. Aby človek bol schopný poznať pravdu, musí sa usilovať práve o očistenie svojej mysle. V tejto súvislosti sa o Konštantínovi uvádza: „Zamyslený nad márnosťou tohto života, oželel ho a povedal: ‚Taký je tento život, že v ňom namiesto radosti prichádza žal? Od tohto dňa pôjdem inou cestou, ktorá je lepšia ako táto, a nebudem márneť svoje dni v zhone tohto života.‘ I poučený týmto sedával v dome svojom a učil sa naspamäť knihy Gregora Teológa... Zotrvával v modlitbách, aby získal to, čo bolo želaním jeho srdca.“¹⁴

Konštantín a Metod vo svojom živote uskutočňovali to, čo sa v dielach byzantských mysliteľov nazýva praktická filozofia. Keď Maxim Vyznávateľ v 6. storočí vo svojom diele pojednáva o praktickej filozofii, pre neho to „nie je záležitosťou teoretického skúmania, ale vnútornej činnosti mysle, cez ktorú sa človek stáva vhodným prostriedkom Božieho zjavenia. Tak sa človek stáva nositeľom zjavenia a poznáva Boha. Srdce je zbavované všetkých zlých myšlienok a má iba jednu myšlienku – modlitbu.“¹⁵ Myšlienok sa zbavuje len srdce, nie rozum. V duchovnom zápase sa „srdce človeka očisťuje od zlých myšlienok cez pokánie a celý asketický spôsob života... Keď je srdce človeka očistené, človek si viac uvedomuje spoločnosť, v ktorej žije a stáva sa vyrovnaným. Jeho sebaláska ustupuje láske k Bohu a láske k človeku. Sebecká láska sa mení na nesebeckú... Miluje druhých bez toho, aby za to čakal odmenu. Miluje nezávisle na tom, či je milovaný druhými.“¹⁶ V očistenom srdci je iba jedna myšlienka a tou je modlitba. Práve na „základe hlboko zakorenenej viery v trojičnú Božiu lásku sa potom odohrával celý život týchto solúnskych bratov. V ich živote však nešlo iba o veľkolepý evanjelizačný úspech, ako to mnohokrát skreslene vnímame.“¹⁷

Poznanie pravdy teda pre Konštantína a Metoda znamenalo poznanie Božej pravdy a pripodobnenie sa Bohu. Presne o dosiahnutie toho druhu poznania, o správne duchovné nazeranie sa usilovali svojím životom a duchovným snažením. Ján Damaský, keď v niekoľkých bodoch definuje filozofiu, uvádza, že „filozofia je ešte pripodobnenie sa Bohu. Bohu sa pripodobňujeme múdrosťou, teda pravým poznaním dobra, a spravodlivosťou, ktorá sa dáva každému rovnako, a nestrannosťou v posudzovaní, ale aj svätosťou, ktorá prevyšuje spravodlivosť, teda dobro je to, keď niekto koná dobrý skutok tým, ktorí mu konajú bezprávie“¹⁸. Konštantínova definícia filozofie je podobná definícii Jána Damaského.

Asketický život bratov

V textoch Život Konštantína a Život Metoda je zreteľná línia opisujúca ich každodenný asketický zápas, ich duchovné snaženie. Metod bol mníchom a igumenom (predstaveným) v kláštore Polychron¹⁹ na maloázijskej strane hory Olymp, východne od mesta Bursa už pred príchodom

¹³ VLACHOS, Hieroteos. *Pravoslavná spiritualita*. Prešov 2006, s. 67.

¹⁴ RATKOŠ, *Pramene k*, s. 207.

¹⁵ VLACHOS, *Pravoslavná spiritualita*, s. 86.

¹⁶ VLACHOS, *Pravoslavná spiritualita*, s. 68.

¹⁷ MATURKANIČ, Patrik. Veľkosť života víry svätých slovanských vërozvëstù Cyrila a Metoda a jejich vplyv na evropského človeka žijícího na počátku 21. století. In *Tradičia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra 2013, s. 621.

¹⁸ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ. Διαλεκτικά, 3. In *Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας*, 2. diel, Θεσσαλονίκη 1991, s. 32. Pozri aj ZOZULAK, *The Study of Byzantine*, s. 796.

¹⁹ „Kresťanské mníšstvo sa sformovalo po prenasledovaní Cirkvi počas prvých troch storočí. Prvé mníšske centrá, kde sa objavil a sformoval mníšsky život, boli v Egypte, Sýrii a malej Ázii, neskôr v Palestíne a Konštantínopole.“ ZOZULAK, Ján. *Ortodoxia a ortopraxia*. Prešov 1997, s. 57.

na územie Veľkej Moravy. Tu sa venoval mníšskemu spôsobu života, štúdiu kníh a ich prepisovaniu. Do staroslovienčiny neskôr preložil aj traktáty, ktoré napísal Konštantín.

Konštantín bol od mladosti naplnený pokorou, vynikal duchovným snažením a túžil po pokoji a čase strávenom v modlitbe. Preto sa rozhodol odísť za svojim bratom a ukryť sa pred svetom: „*A nie po mnohom čase zasa sa odriekol celého tohto života a usadil sa na jednom nehlučnom mieste; žil iba sebe samému a na zajtrajší deň (Mt 6, 34) nič nenechával, ale všetko chudobným rozdával a Bohu zveril starosť o seba (Ž 54, 23)... Potom odišiel na Olymp k Metodovi, bratovi svojmu, kde začal žiť a v modlitbách k Bohu bez prestania zotrvať a len s knihami sa zhováral.*“²⁰

Konštantín po náročných cestách a vyčerpávajúcej práci ochorel a jeho zdravotný stav sa veľmi zhoršil počas návratu z Veľkej Moravy. V ťažkých chvíľach sa ešte viac modlil. Zrejme cítil, že mu už neostáva veľa času²¹, rozhodol sa stať mníchom a prijal mníšske meno Kyrillos (Cyril). Bolo to završenie jeho celoživotného duchovného snaženia, ktorého hlavným cieľom bolo úplne sa odovzdať Bohu a blížnym. V Živote Konštantína sa uvádza, že „*viac ako učenosť prejavoval tiché správanie a hovoril len s tými, s ktorými to bolo osožné, vyhýbal sa tým, ktorí sa odklonili na krivé cesty. Jedine o to sa usiloval a to činil, ako zameniť pozemské veci za nebeské a vyletieť z tohto tela a žiť s Bohom*“²².

Hoci text Život Metoda neopisuje Metodov život až tak podrobne, poskytuje dostatočné informácie o jeho duchovnom zápase a črtách jeho osobnosti. Metod „*odišiel na Olymp, kde žijú svätí otcovia; prijal podstrihnutie a obliekol si čierne rúcho. A v pokore sa podroboval a zachovával úplne celé mníšske pravidlo a venoval sa knihám*“²³. Bolo úplne jedno, kde Konštantín a Metod žili a pôsobili, na akú misiu odišli, hlavné ciele ostávali: poznanie pravdy, život v Bohu, duchovný zápas, pokora a služba blížnym. Metod „*výrečných prevyšoval horlivosťou a horlivých zasa výrečnosťou. Lebo všetkým podobným sa stal, obraz všetkých na sebe ukázal, bohobojnosť, zachovávanie prikázaní, telesnú čistotu, neprestajné modlitby a svätosť, reč silnú i lahodnú, silnú oproti nepriateľom a lahodnú k tým, čo prijímali napomenutia, prísnosť a úprimnosť, milosrdenstvo, lásku, vytrvalosť a trpezlivosť, všetkým pre všetkých býval, aby všetkých získal.*“²⁴ To, že pokora bola pre oboch bratov prirodzenou súčasťou ich života svedčí aj istá udalosť, ktorá sa stala, keď boli obaja cisárom vyslaní na misiu k Chazarom. Metod ako mních, hoci bol vekovo starší, zachovával poslušnosť svojmu bratovi: „*On (Metod) však riekol: Hotový som za kresťanskú vieru umrieť, a nebol neposlušný, ale šiel a svojmu mladšiemu bratovi slúžil ako sluha a podroboval sa mu. On modlitbou a Filozof však slovami ich premohol a zahanbil ich.*“²⁵

Konštantín a Gregor Teológ

Konštantín sa inšpiroval životom a myslením Gregora Teológa, ktorý bol jedným z najväčších a najvýznamnejších byzantských mysliteľov a teológov 4. storočia a patrí ku kappadockým autorom. Na jeho počesť napísal oslavné verše, v ktorých sa vyznáva slovami: „*Veď ústa tvoje sťa jedného zo serafínov slávia Boha a kázaním pravej viery celé ľudstvo osvecujú. Preto aj mňa, ktorý sa odovzdvám*

²⁰ RATKOŠ, *Pramene k*, s. 213.

²¹ Konštantín zomrel ako 42-ročný. *Pramene* uvádzajú, že mníšske podstrihnutie prijal 50 dní pred svojou smrťou. V tom čase bol už ťažko chorý. „*Nasledujúceho dňa obliekol sväté mníšske rúcho a prijal svetlo k svetlu a dal si meno Cyril.*“ Pozri RATKOŠ, *Pramene k*, s. 230.

²² RATKOŠ, *Pramene k*, s. 208.

²³ RATKOŠ, *Pramene k*, s. 237.

²⁴ RATKOŠ, *Pramene k*, s. 236. V tejto pasáži životopisu je citovaný text z prvého listu apoštola Pavla Korinským (1Kor 9, 22).

²⁵ RATKOŠ, *Pramene k*, s. 237.

tebe láskou a vierou, prijmi a buď mi učiteľom a osvecovateľom!²⁶ Sme presvedčení, že Konštantín používal pri argumentáciách myšlienky a celkový spôsob uvažovania, aký našiel v textoch Gregora Teológa, pretože absolútne nepochyboval o jeho správnosti. Tak tomu bolo aj v čase sporov o uctievanie ikon, keď bol vyslaný byzantským cisárom na rozhovor s patriarchom Jánom (832 – 843), ktorý patril k ikonoborcom. Patriarcha tvrdil, že ho síce „vyhnali od prestola, ale nikto sa nemôže protivíť jeho slovám. Cisár však poslal naň Filozofa a takto povedal: Ak môžeš mládenca tohto preskriepiť, znova svoj stolec dostaneš. On však, keď uzrel Filozofa, mladého telom, a nevedel, aký starý um je v ňom, a tých, čo boli poslaní s ním, povedal im: Nie ste hodní mi byť ani podnožím, ako sa môžem s vami priet?“²⁷ Na konci rozhovoru patriarcha „zahanbený zamĺkol.“²⁸ Obdobne vynikajúco si Konštantín počínal v rozhovoroch s Agarénmi²⁹ o troch hypostázach v jednom Bohu.³⁰

Gregor Teológ varoval nielen pred pýchou, ale aj pred zdanlivou pokorou: „Nepoznávame pokoru prostredníctvom drobností (lebo vtedy ona môže byť okázalá a môže mať falošnú podobu cnosti) v takej miere, v akej je skúšaná prostredníctvom dôležitých skutkov. Pokorný nie je ten, kto pred niekým a zriedka hovorí málo o sebe, ale ani ten, kto sa ponížene správa k nižšiemu, ako je on. No pokorný je ten, kto skromne hovorí o Bohu; kto vie, čo má povedať a čo nie, v čom priznať svoju nevedomosť; ten, kto prenecháva slovo poverenému hovoriť a súhlasí s tým, že sú ľudia, ktorí sú viac duchovní a dosiahli väčšie poznanie.“³¹ O Konštantínovi sa ďalej dozvedáme, že „čím viac sa páčil Bohu pre svoju čistotu, tým obľúbenejším sa stával pre všetkých“³². Skutočná pokora je základom všetkých cností, je základom duchovného bohatstva a o to sa Konštantín i Metod nepochybne snažili. V. Judák konštatuje, že Svätopluk „osobne azda nemal veľké sympatie voči Metodovi aj pre jeho prísny asketický život a pre jeho prísny postoj k zachovávaniu cirkevných predpisov“³³.

Jedným z cieľov prísneho asketického života oboch bratov bola snaha o získanie osvietenia Svätého Ducha, aby mohli správne chápať učenie Cirkvi, šíriť ho ďalej a viesť svojich žiakov k viere a správne pochopeniu všetkých teologických textov, s ktorými prišli do styku. Ak mali učiť iných, najprv sami museli správne chápať obsah toho, čo učili a museli byť schopní to vedieť obhájiť. Nejednalo sa vôbec o žiadnu banálnu, okrajovú záležitosť, čo dokladá aj neskoršie obvinenie Metoda, že šíri herézy a nesprávne učenie. Metod dokázal argumentovať a vyvrátiť lživé obvinenia. Podľa textov byzantských mysliteľov „osvietenie podnecuje chápanie človeka a predchádza jeho slovu. Bez toho, aby človek prijal osvietenie Svätého Ducha, nemôže preniknúť do ‚pravého zmyslu‘ Svätého Písma a do poznania Božej pravdy.“³⁴ Gregor Nysský hovorí: „Nech v nás vane moc svätého Ducha, aby pohl vlny významov a správne do nich viedol naše slovo.“³⁵

Ďalší vývoj misie

Podľa F. Dvorníka „kultúrna časť zmluvy s Byzanciou mala byť spečatená zvláštnou misiou vedenou dvoma bratmi zo Solúna, Konštantínom-Cyriľom a Metodom, ktorí boli významnými predstaviteľmi

²⁶ RATKOŠ, *Pramene k*, s. 207.

²⁷ RATKOŠ, *Pramene k*, s. 209.

²⁸ RATKOŠ, *Pramene k*, s. 210.

²⁹ Označovaní aj ako Saracéni, vyznávali islam.

³⁰ Pozri rozhovor s Agarénmi. RATKOŠ, *Pramene k*, s. 211.

³¹ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. *Творения иже во святыхъ отца нашего Григорія Богослова, Архиепископа Константинопольскаго*, 1. diel, 2. vydanie. Moskva 1994, s. 150.

³² RATKOŠ, *Pramene k*, s. 208.

³³ JUDÁK, Viliam. Filioque – cesta k rozkolu? In *Tradicia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra 2013, s. 520.

³⁴ ZOZULAK, Exegetické dielo, s. 18.

³⁵ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ. Εξήγησις του Ασμάτος των Ασμάτων, Λόγος 12. In *Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας* 7. Θεσσαλονίκη 1989, s. 374.

kultúrneho obrodzenia Byzancie v 9. storočí. Tento ťah bol dôležitý. Keby totiž bola misia primerane naplnená, mala by rozhodujúci vplyv nielen na osudy Slovanov, ale tiež na celý budúci vývoj Západu a západnej cirkvi.³⁶ Keď si A. Avenarius všimá Konštantínovu „zakotvenosť v byzantskej teológii a teologickom myslení“³⁷, neupozorňuje len na jeho pasívne znalosti. Konštantín a Metod boli nielen vysoko vzdelaní, ovládali niekoľko jazykov, ale boli predovšetkým hlboko veriaci a podľa učenia a tradície byzantskej cirkvi zachovávali mníšsky asketický spôsob života. Misia Konštantína a Metoda bola veľmi náročná, dramatická a plná útrap. Skutočnosť, že mocenské záujmy mali dominantný charakter, je zrejme aj z ďalšieho vývinu udalostí, akými bolo napríklad zajatie Metoda Frankmi v Bavorsku, aktivity a živé útoky Vichinga, či nakoniec uväznenie a vyhnanie všetkých Metodových žiakov z Veľkej Moravy po Metodovej smrti, ktorých predali do otroctva za Dunaj.

Zo zachovaných historických zdrojov sa dozvedáme, že v čase, keď Konštantín a Metod po tri a polročnej práci odišli z Veľkej Moravy, pár mesiacov ostali u Kocela a potom sa dlhšie zdržali v Benátkach. Mali so sebou aj ostatky svätého Klimenta Rímskeho. Benátky boli v tom čase pod vplyvom Byzancie, takže môžeme povedať, že išli medzi svojich. Z Benátok mali odísť do Konštantínopola, no nestalo sa tak. Napriek rôznym výkladom tejto skutočnosti a argumentáciám, neraz skresleným a tendenčným, faktom zostáva, že počas ich pobytu v Benátkach došlo v Byzancii k prevratu a patriarcha Fótiós bol v roku 867 zvrhnutý. Toto znamenalo zásadný zvrät v ich osobnom živote a misijnom pôsobení. „S najväčšou pravdepodobnosťou práve tu zastihlo oboch bratov aj s ich sprievodom pápežovo pozvanie do Ríma. V tom čase tu zrejme čakali na loď do Konštantínopola.“³⁸ Mali so sebou aj žiakov, ktorých bolo potrebné vysvätiť za kňazov a diakonov. Keďže sa vzhľadom na vzniknutú situáciu už nemohli vrátiť do Konštantínopola, prijali pozvanie pápeža a odišli do Ríma³⁹. Tu tiež nastala zmena, pretože pápež Mikuláš I., ktorý ich pozval, v roku 867 zomrel a na jeho miesto bol zvolený Hadrián II. Obaja pápeži boli nadšení správou, že Konštantín a Metod mali so sebou ostatky svätého Klimenta Rímskeho.

Súhlasíme s názorom R. Marsinu, že „celá cesta po odchode obidvoch bratov s ich sprievodom z Veľkej Moravy by dopadla ináč, než pôvodne predpokladali, lebo iste nielen na návrat na Veľkú Moravu, ale ani na cestu do Ríma pôvodne vôbec nepomýšľali. A práve tam došlo k veľkému obratu, lebo najrozhodujúcejšie udalosti z cirkevno-politického a všeobecne historického hľadiska sa odohrali od r. 869, teda až po smrti Konštantína.“⁴⁰ Je dôležité si uvedomiť, že v tom čase kresťanská cirkev ešte nebola rozdelená na východnú a západnú a rímsky pápež bol pre Konštantína a Metoda úplne rovnakou autoritou ako konštantínopolský patriarcha. V. Judák uvádza, že „Cyril a Metod plnili svoju misionársku službu v jednote tak s Carihradskou cirkvou, z ktorej boli poslaní, ako aj s rímskym stolcom sv. Petra, ktorý ich dielo schválil a potvrdil, a tak podali svedectvo o jednote cirkvi, ktorá za ich života a ich misionárskej práce ešte nebola narušená rozdelením medzi Východom a Západom, hoci v tej dobe boli už vzťahy medzi Rímom a Carihradom poznačené veľkým napätím.“⁴¹

Po smrti Konštantína v Ríme v roku 869 nasledovali ďalšie dramatické udalosti a Metod sa vrátil do Panónie. Spolu so svojimi žiakmi pokračoval v misijnom diele a náročnej prekladateľskej práci. Aj napriek rôznym tvrdeniam, Metod nikdy neprestal byť byzantským misionárom. To, že sa stal pápežským legátom a panónskym biskupom znamenalo, že získal na istý čas podporu

³⁶ DVORNÍK, František. *Zrod strední a východní Evropy. Medzi Byzancii a Rímem*. Praha 2008, s. 33, 34.

³⁷ AVENARIUS, Alexander. *Byzantská kultúra v slovanskom prostredí v 6. až 12. storočí. K problému recepcie a transformácie*. Bratislava 1992, s. 70.

³⁸ LUKÁČOVÁ, Martina. *Historiografický konšpekt cesty Konštantína a Metoda do Ríma v r. 867*. In *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra 2013, s. 97.

³⁹ Odchod Konštantína a Metoda z územia Veľkej Moravy a cesta do Ríma sa uskutočnili v roku 867.

⁴⁰ MARSINA, Richard. *Metod a Veľká Morava. K 1100. výročiu smrti Metoda (6. 4. 885)*. In *Slovenská archivistika*, roč. 20, 1985, č. 2, s. 15, 16.

⁴¹ JUDÁK, Filioque – cesta?, s. 528.

Ríma, ktorý tak vyhovel Kocelovej požiadavke. Aj tu významnú úlohu zohrali rôzne mocenské vplyvy a obavy. Zo všetkých udalostí, ktoré potom nasledovali, je zrejme, že Metodove postavenie vzhľadom na záujmy Východofranskej ríše nebolo jednoduché. „V Panónii sa prekrížili záujmy Moravanov, Frankov ako i pápežskej stolice“, hovorí C. Diatka a konštatuje, že „vzhľadom na celkovú konfliktnosť vzťahov vidno, že arcibiskup Metod bol popri svojej učenosti muž pevných morálnych zásad a značnej morálnej sily“⁴². Svoju morálnu silu a pevnú vieru Metod preukázal ešte mnohokrát, aj vtedy, keď bol tri roky vo franskom zajatí⁴³ v Bavorsku, keď sa musel v Ríme obhajovať voči krivým obvineniam (v roku 880) zo šírenia heréz, keď čelil únave, vyčerpaniu a dlhým cestám. Po stabilizovaní situácie v Byzancii, keď sa patriarchom znova stal Fótiós, Metod odišiel do Konštantínopola a potom bol opäť poslaný na Veľkú Moravu. Pred smrťou v roku 885 za svojho nástupcu na Veľkomoravskej škole vybral Gorazda, čo prinieslo ďalšie napätie a komplikácie. Žiaci Konštantína a Metoda boli vyhnaní za Dunaj a predaní do otroctva. Niektorí z nich boli vykúpení z otroctva a začali pôsobiť v Ochride, ktorý sa stal intelektuálnym a duchovným centrom. Rozsah a hĺbka vzdelania oboch bratov, neochvejná viera, pevný charakter a sila ich osobností zohrali rovnako nemalú úlohu. „Otázka šírenia viery prostredníctvom slovanskej liturgie sa rodila vo veľmi ťažkých podmienkach a za vyostrených medzinárodných okolností“, avšak „v našom prostredí tento byzantský vplyv nikdy nezanikol, aj keď bol v historickom čase prevrstvený iným vplyvom.“⁴⁴ Byzantské myslenie je neodmysliteľnou duchovnou súčasťou formovania kresťanskej Európy a na to by sme nemali nikdy zabúdať.

Záver

Byzantská kultúra „zostala a do veľkej miery stále ešte zostáva cudzia všetkým, ktorí vyrástli a boli vychovávaní a vzdelaní v tradícii západnej civilizácie spočívajúcej na latinských základoch.“⁴⁵ Byzantská filozofia sa rovnako ako byzantská kultúra dostala do úzadia, nezáujmu a jej vplyv nie je objektívne vedecky zhodnotený. Krajina, odkiaľ prišli na územie Veľkej Moravy Konštantín a Metod, bola najmocnejším štátnym útvarom v stredovekej Európe. Negatívny vzťah k Byzancii je predovšetkým „dedičstvom európskeho osvietenstva 18. storočia... Voltaire videl v byzantských dejinách len bezcenný rad planých rečí a zázrakov a Montesquieu zase „nekonečné spiknutia, revolty a ničomnosti... Osvietení intelektuáli však v sebavedomom presvedčení o vlastnej nadradenosti a o absolútnej správnosti svojho pohľadu na svet len vo vyhrotenej podobe formulovali pocit, ktorý voči byzantskej civilizácii prechovával západný človek už v stredoveku.“⁴⁶ Hoci stredovek na Západe je často označovaný za dobu temna, pre Byzantskú ríšu to neplatí. Stredovek v Byzancii nebol dobou temna, ale obdobím rozkvetu kultúry, umenia a vzdelanosti. Môžeme len uvažovať nad tým, akým smerom by sa vývoj uberal, ak by posledná križiacka výprava neskončila dobytím a vyplienením Konštantínopola v roku 1204, čím v podstate pomohla, aby sa byzantské územie dostalo na dlhé stáročia pod tureckú nadvládu.

⁴² DIATKA, Cyril. Cesta. In *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra 2013, s. 595.

⁴³ Vzniká otázka, prečo neboli „tri roky podniknuté kroky na jeho oslobodenie. Otázkou nie je len, ako sa v danej situácii zachoval Kocel, ale aj prečo sa Hadrián II. svojho biskupa a legáta nezastal.“ GALLUSOVÁ, Michaela – HERUCOVÁ, Angelika. Konštantín a Metod v Panónii – zastavenie u Kocela. In *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra 2013, s. 117.

⁴⁴ DIATKA, Cesta, s. 595, 596.

⁴⁵ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha 1996, s. 5.

⁴⁶ ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 5.

SUMMARY: PRACTICAL PHILOSOPHY IN THE LIVES OF CONSTANTINE AND METHODIUS. In their missionary work, Constantine and Methodius used ascetic experience in accordance with Byzantine tradition. They were deeply religious men that led ascetic way of life following the teachings of Byzantine Church. Both of them were well educated, they had vast knowledge of philosophy and theology, they translated liturgical texts and various theological theses and they also wrote their own theses under the influence of the significant thinkers of their time. Constantine's tractates were translated to Old Church Slavonic by Methodius. Moravian-Pannonian legend *Life of Constantine* tells of Constantine's relation to one of the most important thinkers of the fourth century CE, to St. Gregory the Theologian. Constantine not only read his works, but also learned them by heart. It is possible that these texts helped him argue with nonbelievers and defend the Christian truth. Although the names of both brothers are usually connected with the liturgy in old Slavonic, their mission had even greater significance, as their lifestyle, as well as their participation in public life, were tools of dissemination of Byzantine Christian thought. Constantine's definition of philosophy offers such terms as knowledge of truth, knowledge of matters divine and a man's approach to God. For both brothers, the knowledge of truth was equal to knowledge of God. This knowledge was and still is achieved through spiritual struggle, repentance, ascetic way of life, during which the heart of man is cleansed of wrong notions and man can thus successfully achieve the knowledge of God. In his works, Maximus the Confessor marks this way of cognition by a term practical philosophy. It is an inner activity of one's mind, enabling to acknowledge God.

From historical sources, we know that the mission of Constantine and Methodius was very exhausting, dramatic and full of hardship. Considering the power-political circumstances of that period, the situation was difficult for them. During their stay in Venice after they left Great Moravia, a coup took place in Byzantine Empire and in the year 867 the patriarch Photios was overthrown. That was a crucial turning point in both their personal and missionary lives. Since they were unable to return to Constantinople, they decided to accept the invitation of the Pope of Rome. Methodius returned to Pannonia after Constantine's death in the 869. Together with his disciples, he continued the missionary work and difficult translation work. When the situation in Byzantine Empire was stabilized and Photios regained the position of patriarch, Methodius left for Constantinople, from where he was sent back to Great Moravia. Before his death in 885, he chose Gorazd as his successor, a choice that led to tension and problems. Disciples of Constantine and Methodius were banished beyond Danube and sold to slavery. Several of them were redeemed from slavery and started to work in Ohrid, which became an intellectual and spiritual centre. Scope of education of both brothers, their dauntless faith, strength of character and personality played a vital role in their missionary work.

Mgr. Viera Zozuláková, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Department of Sociology
B. Slančíkovej 1
949 01 Nitra
Slovakia
vzozulakova@ukf.sk